

Podzwonne dla zagrody

Małgorzata Drożdż-Szczybura

Death Knells
for Homestead

Wprowadzenie

Introduction

Jeszcze w 4. ćw. XX w. za podstawową formę tworzącą układy przestrzenne wsi przyjmowano zagrodę, co wynikało z definiowania produkcji rolnej jako dominującego typu aktywności gospodarczej na wsi. Praca na roli stanowiła jedyne lub główne źródło utrzymania ludności wiejskiej. Elementarnym składnikiem gospodarstwa chłopskiego była tytułowa zagroda, wielokrotnie powtarzająca się część osiedla, zwarta grupa zabudowań i zieleni, której wielkość i rozwiązanie przestrzenne wynikały z zamożności właściciela, regionalnych tradycji i obowiązujących przepisów. Stanowiła ona zarówno miejsce pracy, jak i zamieszkania rodziny chłopskiej¹. Od początków stałego osadnictwa była głównym elementem kształtującym krajobraz osadniczy. Generowała czytelne rozwiązania przestrzenne całej wsi.

Należy nadmienić, że z dużym dystansem powinno się podchodzić do stwierdzeń, iż już w początkach XX w. zagrody o budynkach stojących oddzielnie dominowały w skali kraju, a na znacznych terenach formą wyłącznie występującą były budynki gospodarcze stojące oddzielnie². Jeszcze wówczas, a także i w 2. poł. XX w., bardzo liczne były zagrody jednobudynkowe oraz rozwiązania pod jednym lub wspólnym dachem. Wprawdzie zarówno w okresie przed-, jak i powłasczeniowym

zakładano zagrody o budynkach stojących oddzielnie, jednakże na wielu obszarach niejednokrotnie zachodził proces ich łączenia bądź wtórnego przenoszenia części zwierząt z wolno stojącego obiektu do części inwentarskiej mieszkalno-gospodarczej chałupy.

Zmiana, jaka zaszła w pocz. XXI w. w definiowaniu wsi, charakteru jej zabudowy i realizowanych przez nią funkcji gospodarczych prowadzi do eliminacji produkcji rolnej z obszaru wsi, przenosząc funkcje produkcyjne i związane z nimi zabudowania oraz urządzenia z terenu wsi na pozostałe obszary wiejskie. Wprowadzane już w XVIII w. przepisy i późniejsze zmiany w technologii produkcji rolnej spowodowały, że najwcześniej zanikła tradycyjna funkcja pełniona w zagrodach przez budynki magazynowo-składowe, przede wszystkim stodoły i spichlerze. Od końca XX w. zagroda powszechnie traci tradycyjną funkcję. Następuje rozdział funkcji mieszkalnej i produkcyjnej, a zatem i zanikanie zagrody jako rozwiązania przestrzennego charakteryzującego zabudowę wsi.

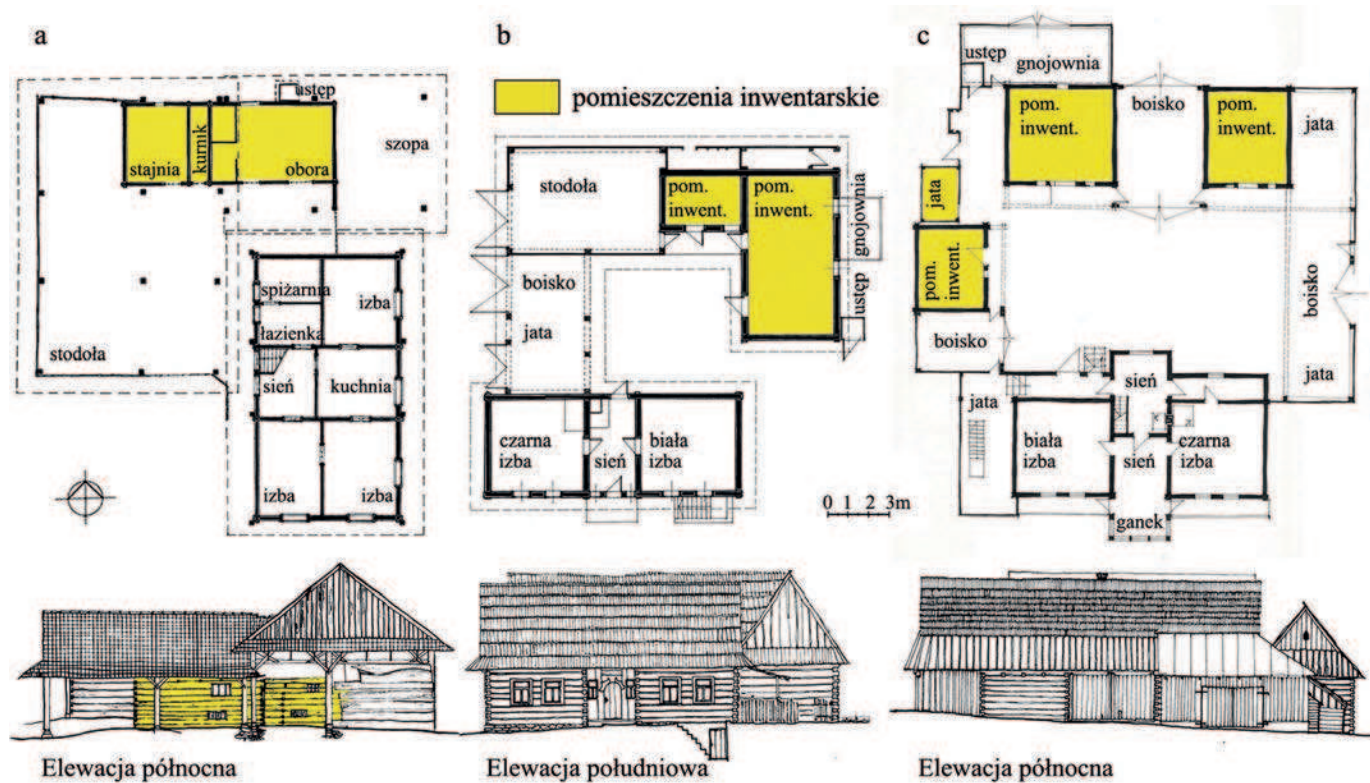
Współczesna wieś i obszar wiejski

Contemporary village and rural area

Przyjęta obecnie definicja wsi jako jednostki osadniczej o zwartej lub rozproszonej zabudowie i ist-

Ryc. 1. Zagrody wielobudynkowe wznoszone i rozbudowywane od 2. poł. XIX w. złożone z obiektów o konstrukcji zrębowej i szkieletowej: a – Markowa (woj. podkarpackie, pow. łańcucki), budynki pod przysłupowym wspólnym dachem, stan w 1996 r.; b – Białka Tatrzańska (woj. małopolskie, pow. tatrzański), stan w 1980 r.; c – Dzianisz (woj. małopolskie, pow. tatrzański), stan w 2. poł. lat 80. XX w. (źródło: archiwalne materiały inwentaryzacyjne Zakładu Architektury i Planowania Wsi, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska, oprac. M. Drożdż-Szczybura)

Fig. 1. Multi-building homesteads built and developed from the second half of the 19th century, consisting of objects of log and frame construction: a – Markowa (Podkarpace Province, Łańcut County), buildings covered by a shared Lusatian half-timbered roof – Upper Lusatian house (*Umgebindehaus*), 1996; b – Białka Tatrzańska (Małopolska Province, Tatra County), 1980; c – Dzianisz (Małopolska Province, Tatra County), 2. half of the 80s 20th century (source: archives Section of Rural Architecture and Planning Faculty of Architecture Cracow University of Technology, description M. Drożdż-Szczybura)



niejących funkcjach rolniczych albo związanych z nimi usługowych bądź turystycznych, nieposiadającej praw miejskich czy statusu miasta³, nie eliminuje pełnienia przez nią funkcji rolniczych, jednak miejsce lokalizacji obiektów produkcyjnych stanowią i coraz szerszym zakresie stanowić będą już nie zagrody, ale farmy – bez lub z ograniczoną funkcją mieszkalną – na obszarach wiejskich, na których przewidziana jest funkcja rolnicza. Swoista kontynuacja istniejących niegdyś folwarków polnych lub folwarków z rządcówką⁴.

Pojęcie obszarów wiejskich powszechnie jest doskonale rozumiane w sposób intuicyjny. Tak jak ujmuje

zagadnienie opracowanie Komisji Europejskiej z 1997 r., w którym obszary wiejskie Europy:

- Rozpościerają się na regiony, krajobrazy stworzone przez przyrodę, ziemię uprawną, lasy, wsie, małe miasteczka, niewielkie obszary uprzemysłowione i regionalne centra.
- Obejmują zróżnicowaną i złożoną tkankę ekonomiczną i społeczną: farmy, małe sklepy i firmy, handel i usługi, małe i średniej wielkości zakłady przemysłowe⁵.

Przywołane wyżej opracowanie przytacza również kategorie obszarów wiejskich zawarte w dokumencie programowym UE z 1988 r. *The*

Future of Rural Society, zdefiniowane na podstawie kryterium przestrzennego. Przyjmując takie odniesienie, wyróżniono:

1. Zintegrowane obszary wiejskie, w których wzrasta liczba ludności, zatrudnienie bazuje na sektorach II i III, ale rolnictwo pozostaje kluczowym użytkownikiem terenu.
2. Pośrednie obszary wiejskie, stosunkowo oddalone od centrów miejskich, z różnym udziałem sektorów I i II. W wielu krajach w tej kategorii występuje rolnictwo wielkotowarowe.
3. Oddalone obszary wiejskie, w których gęstości zaludnienia

są najmniejsze. Zwykle ich topografia i oddalenie od sieci komunikacyjnej stanowi o izolacji obszarów⁶.

Definicja obszarów wiejskich jako obszarów o gęstości zaludnienia mniejszej niż 150 osób/km² została opracowana, opierając się na kryterium demograficznych przez OECD (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – *Organisation for Economic Cooperation and Development*) i uznawana jest jedyną definicją obszarów wiejskich uznawaną na poziomie międzynarodowym⁷. Równoległe do celów statystycznych przyjmowana jest niekiedy klasyfikacja EUROSTAT-u (Europejskiego Urzędu Statystycznego – *European Statistical Office*), według której obszar jest uważany za wiejski, jeżeli gęstość jego zaludnienia wynosi poniżej 100 osób/km². Powszechnie obszary wiejskie identyfikowane są w Polsce jako obszary poza granicami administracyjnymi miast.

Charakterystyczne na przełomie XX i XXI w. jest wykształcanie się nowych form osadnictwa i zagospodarowania przestrzennego obrzeży miast i powstawanie obrzeży wiejsko-miejskich. Tworzą się strefy przejściowe między terenami ciągłej zabudowy miejskiej i podmiejskiej miasta oraz terenami wiejskimi zewnętrznej strefy oddziaływania miast. Powstają obszary charakteryzujące się *zmiennym wielofunkcyjnym użytkowaniem terenu, które nie ma zdecydowanego charakteru ani typowo wiejskiego, ani też typowo*

*wiejskiego (np. pola golfowe lub stadniny koni lub centra ogrodnicze)*⁸. Na obszarach obrzeży wiejsko-miejskich wznoszone są osiedla domków jednorodzinnych, a ostatnio również wielorodzinnych. Nierzadko powstaje na nich krajobraz kulturowy o cechach silnej degeneracji, z bezwładną i rozproszoną zabudową, cechujący się nieładem przestrzennym i architektonicznym, co niekiedy uważane jest za konieczny koszt rozwoju obszarów.

Współczesna funkcja tradycyjnej zagrody

Contemporary feature traditional homesteads

Istniejące na obszarach wiejskich tradycyjne zagrody, o ukształtowanej przez dziesiątki lat formie i rozwiązaniach przestrzennych, realizują zasady zrównoważonego zarządzania przestrzenią obszarów wiejskich oraz ich wielofunkcyjnego rozwoju, uwzględniającego i popierającego (dotującego) rolnictwo wielofunkcyjne. Tak długo, jak realizowane i dotowane będą m.in. programy rolno-środowiskowe, stanowią narzędzie pielęgnacji krajobrazu, zachowując tradycyjne funkcje. Znajdują się one przeważnie na oddalonych obszarach wiejskich, głównie na terenach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (tzw.

ONW, ang. LFA – *Less Favoured Areas*).

Z kolei tak długo, jak obo wiązywać będą ulgi podatkowe i różne formy dotacji oraz promocji gospodarstw agroturystycznych⁹, tradycyjne zagrody stanowią też po części narzędzie zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego przy możliwości równoprawnego istnienia na obszarze wiejskim funkcji rolniczej i turystycznej. Jednym z oczekiwanych walorów agroturystyki jest jej „wiejskość”, prowadzenie działalności rolniczej, a także wyraz architektoniczny obiektów. Większym powodzeniem cieszą się gospodarstwa agroturystyczne funkcjonujące w tradycyjnych zagrodach. Na podstawie badań przeprowadzonych w 2000 i 2004 r. w woj. wielkopolskim stwierdzono, że charakteryzowały się one dużą niestabilnością i pomimo ciągłego przyrostu liczby obiektów i miejsc noclegowych stosunkowo niewiele było takich, które nieprzerwanie zajmowały się tego typu działalnością przez wiele lat¹⁰. Z uwagi na zaprzestanie przez urzędy statystyczne sprawozdawczości w zakresie kwater agroturystycznych i pokoi gościnnych aktualne dane o ich ilości są szacunkowe i większości dotyczą wybranych obszarów badań. W roku 2004 szacowano, że gospodarstwa agroturystyczne stanowiły ok. 1% ogółu gospodarstw w Polsce. *Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że: (...) usługi agroturystyczne w najbardziej optymistycznych nawet*

prognozach nie mogą być źródłem wystarczającego dochodu dla więcej niż kilku procent (maksimum 10%) obecnych gospodarstw z powodu bariery popytu i podaży (...)¹¹. Symptomatyczne zjawisko stanowi fakt, że gospodarstwa agroturystyczne, a także ekoturystyczne, uprzedmiotawiają się właściwie jedynie z powodów finansowych. Takie umocowanie często zachęca do podejmowania tej działalności pozarolniczej na poziomie minimum. W dalszej perspektywie to sam rynek mógłby uregulować możliwość, celowość i zakres prowadzenia agroturystyki. Z tego też powodu, mając na uwadze czynniki społeczne (jeden z elementów zasad zrównoważonego rozwoju), dopuszcza się w większości krajów interwencjonizm państwowy jako narzędzie ingerujące w relacje popytu i podaży w agroturystyce.

Zadanie zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego spełniane jest jednak w najpełniejszym, ale nie najszerszym ilościowo zakresie przez wprowadzenie funkcji muzealnej. Przy czym należy zaznaczyć, że zarówno *in situ*, jak i w muzeach często zachowywane i przenoszone lub nawet odtwarzane są pojedyncze obiekty, a nie całe zagrody wraz z właściwą dla nich funkcją, komunikacją, urządzeniami i różnymi formami zieleni. Taki kierunek działań – zdematerializowanie układu przestrzennego zagrody – cechował również, dofinansowywany ze środków UE, program „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa

kulturowego”. Ponieważ projekty wspierane w ramach programu mogły obejmować: zakup i odnawianie nie użytkowanych obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa regionu wiejskiego i ich adaptację na cele publiczne¹², następowało rozrywanie tradycyjnych powiązań przestrzennych i funkcjonalnych. W zagrodach odnawiano pojedynczy obiekt, ale go nie odrestaurowywano, lub też przenoszono go w zupełnie inne miejsce, przeznaczając na „cele publiczne”, głównie kulturalno-oświatowe. Tą drogą niewątpliwie uratowano wiele wartościowych obiektów, które niekiedy uzupełniły kolekcje muzealne, lecz można też zaobserwować dość niefortunne i przypadkowe efekty takich działań.

Stosując podział gospodarstw rolnych według Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), tradycyjne zagrody o charakterze produkcyjnym znajdują się przede wszystkim w grupie gospodarstw socjalnych oraz częściowo w grupie gospodarstw niskotowarowych.

W zdecydowanej większości jeszcze istniejących tradycyjnych zagród zachowywana jest wyłącznie funkcja mieszkalna lub przy jej zachowaniu wprowadzana jest nowa, wcześniej niewystępująca, głównie usługowa, rzemieślnicza i magazynowa, częściowo związana bądź całkiem niezwiązana z rolnictwem. Występowanie wyłącznie funkcji mieszkalnej charakteryzuje zagrody pokolenia ustępującego, które całkowicie zarzuciło działalność rolniczą

oraz części ludzi niezwiązanych zawodowo z rolnictwem, którzy weszli w posiadanie tradycyjnych zagród drogą dziedziczenia lub kupna. Eliminacja funkcji produkcyjnej z zagrody stanowi również następstwo włączania wsi w granice miast oraz nadawania im praw bądź statusu miasta.

Prognoza przemian krajobrazu obszarów wiejskich

Forecast changes landscape rural areas

Brak perspektyw samodzielnego, bez dotacji, rozwoju rodzinnych gospodarstw socjalnych i części gospodarstw niskotowarowych spowoduje w najbliższych latach utrzymanie się i rozwój gospodarstw wielkotowarowych. Tylko takie gospodarstwa, silnie powiązane z rynkiem, będą mogły utrzymać się w obecnych warunkach gospodarczych. Gospodarstwa rolne już nietworzące zagród, o całkowicie rozdzielonej funkcji mieszkalnej i produkcyjnej¹³. Wprawdzie, przede wszystkim z przyczyn socjalnych i politycznych, utrzymywać się, a raczej utrzymywane mają być nadal gospodarstwa najmniejsze, ale trudno tu mówić o jakichkolwiek znaczących inwestycjach. Występuje znaczna rozbieżność w ocenie powierzchni użytków rolnych docho-

dowego gospodarstwa. Możemy spotkać następujące stwierdzenia, np.: *W obecnych warunkach cenowych eksperci ekonomiki rolnictwa uważają, że gospodarstwo o powierzchni 15 ha użytków rolnych stanowi dolny pułap wielkości gospodarstwa zapewniającego osiągnięcie dochodu z produkcji rolnej*¹⁴. Jednakże w perspektywie m.in. spełniania warunków konkurencyjności przez polskie rolnictwo bardziej realne wydają się prognozy zakładające, że w niezbyt odległej przyszłości zagrożone będą gospodarstwa o powierzchni do 100 ha, które inwestowały w rozwój i nie posiadają rezerwy finansowej. Również na ONW jedynie gospodarstwa wielkoobszarowe i wielkotowarowe mają realną szansę efektywnego zagospodarowania przestrzeni rolniczej. Małe gospodarstwa z góry skazane są na przyspieszoną likwidację, pomimo dopłat rekompensujących straty. Jedynie gospodarstwa o bardzo dużych powierzchniach – w zdecydowanej większości spółki i spółdzielnie, a z gospodarstw rodzinnych przekraczające 100 ha gruntów ornych – będą w stanie ograniczyć koszty jednostkowe produkcji i uzyskiwać dochody¹⁵. Przewiduje się, że na przekształcenie chłopów w farmerów (przedsiębiorców) ma szansę w Polsce nie więcej niż 1/3 gospodarstw¹⁶. Przy realizacji takiej perspektywy przekształcania gospodarstw rolnych powstanie rolnictwo wyspecjalizowane, często monofunkcyjne, z gospodarstwem domowym oddzielonym od gospo-

darstwa rolnego traktowanego jako firma. Wraz ze zmianą funkcji i przekształcaniem się niegdyś typowo rolniczych wsi w ośrodki wielofunkcyjne oraz rozwojem działalności pozarolniczej, której poziom traktowany jest jako miernik sukcesu gospodarczego, z większości obszarów wiejskich zniknie również zabudowa zagrodowa.

W krajobrazie obszarów wiejskich użytkowanych rolniczo dominować będą rozległe uprawy jednogatunkowe, szklarnie oraz obiekty inwentarskie pozwalające na uzyskanie maksymalnych zysków przy minimalnym nakładzie kosztów, a także obiekty na stałe niezwiązane

z gruntem: budynki mobilne, wiaty i uniwersalne hale.

Wymieniane już ONW to w dużej części obszary o wysokich walorach rekreacyjno-turystycznych. Tutaj zanikanie zabudowy zagrodowej wynika niejednokrotnie z wzrostu ilości i powstawania nowej zabudowy turystyczno-wypoczynkowej. Następuje już nie rozwój czy zwiększanie ilości gospodarstw agroturystycznych lub ukierunkowanych na inne formy rolnictwa wielofunkcyjnego, lecz pensjonatów i hoteli oraz innych obiektów o szeroko pojętych funkcjach rekreacyjnych i wypoczynkowych. Rozwój takiej funkcji wsi nierzadko rodzi sprzeczności i konflikty dotyczące sposobu użyt-



Ryc. 2. Współczesna zabudowa zagrodowa wsi małopolskiej k. Gdów (fot. A. Szczybura)

Fig. 2. Contemporary homesteads in the Małopolska village near Gdów (photo by A. Szczybura)

kowania gruntów oraz zasad ochrony wartości przyrodniczych i krajobrazowych obszaru. Można również przypuszczać, że w pewnym stopniu na zanikanie jeszcze istniejącej zabudowy zagrodowej, zwłaszcza na terenach ONW, gdzie znaczne obszary w ustaleniach studium lub istniejących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego przeznaczone są do zalesienia, wpłynie – objęte Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 – zalesianie gruntów.

Wnioski

Conclusions

Wzrastająca liczba ludności zmusza rządy i organizacje pozarządowe do poszukiwania nowych metod produkcji żywności. Należy zadać pytanie: jak będzie wyglądać już nie zagroda, a farma przyszłości? W sferze futurystycznych projektów znajdują się na razie otwarte i zamknięte farmy wertykalne, które wpisując się w ideę rolnictwa miejskiego, mogą być sytuowane również w miastach. Jako zalety i korzyści zamkniętych farm wertykalnych wymienia się:

- możliwość całorocznych zbiorów;
- większą efektywność wykorzystania terenu, w zależności od uprawianego gatunku 1 akr upraw w farmie zamkniętej odpowiada 4–30 akrom upraw tradycyjnych;

- niezależność od warunków pogodowych;
- produkcję żywności metodami naturalnymi, bez środków chwastobójczych, pestycydów i sztucznych nawozów;
- eliminację wymywania składników odżywczych z gleby poprzez recykling wody zebranej po nawadnianiu upraw;
- możliwość zwrócenia naturze terenów zajmowanych przez farmy tradycyjne;
- zminimalizowanie możliwości przenoszenia infekcji poprzez produkty rolnicze;
- przetwarzanie wody po ewapotranspiracji na nadającą się do picia;
- produkcję energii dzięki generacji metanu w procesie kompostowania niejadalnych części roślin i zwierząt;
- redukcję zużycia paliw kopalnych w prowadzeniu upraw;
- przekształcanie opuszczonych miejskich terenów w centra produkcji żywności;
- wykreowanie zrównoważonego środowiska w miastach;
- stworzenie nowych możliwości zatrudnienia ludzi;
- przyczynienie się technologii upraw zamkniętych do realizacji programu długodystansowych, załogowych lotów kosmicznych (które mogłyby mieć na celu osiedlenie się np. na Księżycu lub Marsie);
- możliwość poprawy sytuacji ekonomicznej i bytowej najmniej

rozwiniętych państw tropikalnych i subtropikalnych;

- prawdopodobieństwo przyczynienia się do redukcji liczby konfliktów zbrojnych o dobra naturalne, takie jak tereny rolne i woda¹⁷.

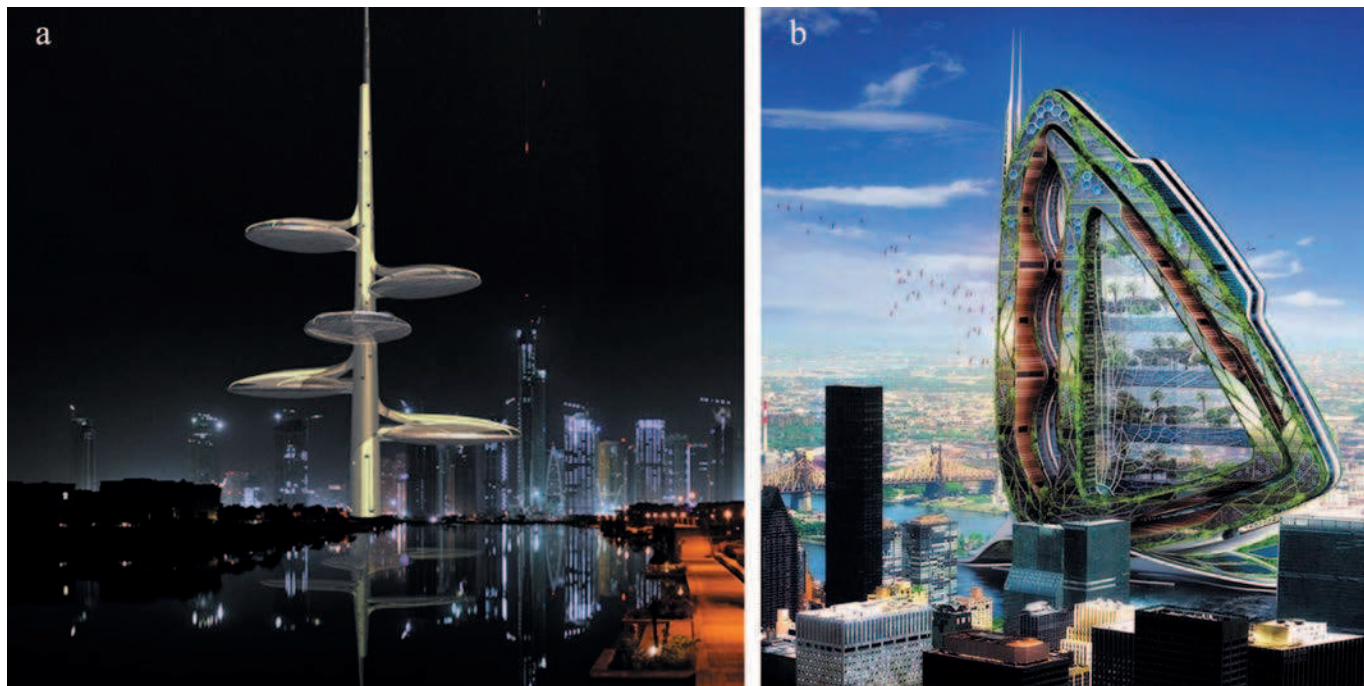
Entuzjaści „pionowej” koncepcji rozwoju rolnictwa nierzadko wywodzą sam zamysł z wiszących ogrodów Semiramidy, co do których nie mamy i już raczej nie będziemy mieć pewności, czy znajdowały się w Niniwie czy też Babilonie.

Krytyka farm wertykalnych dotyczy przede wszystkim ich opłacalności ekonomicznej, braku opracowań porównawczych i niesprecyzowanych kosztów zużycia energii oraz występowania zjawiska tzw. zanieczyszczenia światłem. Wykazuje się, że przychody z produkcji rolniczej prowadzonej w farmach pionowych zlokalizowanych w miastach i na terenach podmiejskich mogą nie wystarczyć na czynsze, a kwoty zaoszczędzone na transporcie nie zrekompensują wysokich cen miejskich gruntów.

Mimo powszechnego przekonania że alternatywne metody produkcji żywności mogą obejmować przede wszystkim produkcję roślinną, najdalej idąca koncepcja farmy wertykalnej, opracowana w 2001 r. w Holandii, dotyczy skoncentrowanego „pionowego” chowu zwierząt. Jedną z wersji teoretycznego projektu „Pig City” postuluje budowę 76 farm dla trzody chlewnej liczących kilkadziesiąt kondygnacji. Przyjęto, że na

Ryc. 3. Projekty farm pionowych: a – zamknięta pionowa farma miejska w Dubaju, proj. C. Favretto i A. Girardi, Studiobile, 2009 r.; b – farma Dragon Fly w Nowym Jorku – wieś przyszłości w mieście, proj. V. Callebaut, Vincent Callebaut Architectures, 2009 r. (źródło: a – © studiobile Cristiana Favretto Antonio Girardi architetti, b – <http://www.vincent.callebaut.org/page1-img-dragonfly.html>)

Fig. 3. Vertical farms projects: a – closed town vertical farm in Dubai, C. Favretto i A. Girardi, Studiobile 2009; b – Dragon Fly in New York, V. Callebaut, Vincent Callebaut Architectures 2009 (source: a – © studiobile Cristiana Favretto Antonio Girardi architetti, b – <http://www.vincent.callebaut.org/page1-img-dragonfly.html>)



terenie całego kraju w pobliżu dużych miast rozmieszczone byłyby 32 budynki, a 44 zlokalizowane w porcie w Rotterdamie¹⁸. Wzbudzający duże kontrowersje w samej Holandii projekt wieżowców, w których ma się zmieścić w sumie 15 milionów świń, zakłada m.in. uzyskiwanie mączki rybnej na paszę z hodowlanych również na farmie ryb oraz umieszczenie w cokole budynków rzeźni połączonej windą z boksami zwierząt. Krytyczne opinie odnoszą się również do zbyt dużej koncentracji zwierząt w jednym miejscu. Z kolei obliczenia dokonane przez projektantów dowodzą, że nie można uzyskać zakładanej w Holandii produkcji mięsa wieprzowego bez proponowanej technologii chowu

i koncentracji trzody. Twierdzą oni, że stosowane obecnie technologie wymagałyby przeznaczenia $\frac{2}{3}$ powierzchni kraju na chów trzody. Projekt jest obecnie przygotowywany do wdrożenia.

Wzrost liczby ludności wymusza poszukiwania nowych miejsc i systemów zamieszkiwania oraz uzyskiwania i produkcji żywności, nie tylko wytwarzania, ale również produkcji. Należy zatem postawić pytanie: czy przy obecnym tempie przyrostu ludności możliwe jest uniknięcie katastrofy maltuzjańskiej i dalsze istnienie ziemskiej cywilizacji w najbliższych dziesięcioleciach, bez kolonizacji innych planet oraz wdrażania zarysowanych w części wizjonerskich (na razie) koncepcji

produkcji żywności? Zagadnienie dotyczy także farm pionowych, w których stosowanie intensywnych metod produkcji oraz użytkowanie i ponowne wykorzystanie zasobów naturalnych i odpadów komunalnych pozwolą na uzyskanie różnorodności roślin uprawnych i zwierząt.

Wnioski końcowe

1. Od końca XX w. zagroda chłopska powszechnie traci tradycyjną funkcję. Następuje rozdział funkcji mieszkalnej i produkcyjnej, a w efekcie zanikanie zagrody jako rozwiązania przestrzennego charakteryzującego zabudowę wsi.
2. Symptomatyczne od przełomu XX i XXI w. jest wykształcanie się i stopniowa dominacja nowych

lub wcześniej występujących sporadycznie form osadnictwa na wsi i obszarach wiejskich.

3. W niedalekiej przyszłości uzyskiwać dochody będą w stanie jedynie gospodarstwa o bardzo dużych powierzchniach – wyspecjalizowane farmy z gospodarstwem domowym oddzielonym od gospodarstwa rolnego traktowanego jako firma.
4. Gospodarstwa rolne przyszłości to również farmy pionowe i obiekty wertykalne, które mogą być wznoszone w miastach. Należą do nich również budowle o funkcji wyłącznie produkcyjnej lub łączące funkcję produkcyjną z innymi: mieszkalną, usługową i badawczą.

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2009–2012 jako projekt badawczy.

Małgorzata Drożdż-Szczybura

Zakład Architektury i Planowania Wsi
Wydział Architektury
Politechnika Krakowska
Section of Rural Architecture and Planning
Faculty of Architecture
Cracow University of Technology

Przypisy

¹ Wybrane definicje, określenia i umocowania zagrody na przestrzeni wieków poczynając od 1. poł. XVI w. zawiera Drożdż-Szczybura M., 2000. Zagroda okólna jako jedna z form przestrzennych tradycyjnej zagrody wiejskiej, Politechnika Krakowska, Kraków, 49–53, 174–183.

² Zob. Pokropek M., 1986. Budownictwo ludowe w Polsce. Ludowa Spółdzielnia Wy-

dawnicza, Warszawa, 47; Chowaniec M., 1986. Budownictwo zagrodowe, Politechnika Krakowska, Kraków, 38.

³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych, Dz.U. nr 166, poz. 1612 z późn. zmianami.

⁴ Por. Gubańska R., 2005. Folwarki nizinne Dolnego Śląska od połowy XVIII do XX wieku, Wyd. Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław, 20.

⁵ Rural developments, European Commission, July 1997, 6.

⁶ Ibidem, s. 9.

⁷ Decyzja Rady z dnia 20 lutego 2006 r. w sprawie wytycznych Wspólnoty dla rozwoju obszarów wiejskich (okres programowania 2007–2013); 2006/1444/WE.

⁸ Kamiński Z.J., 2008. Współczesne planowanie wsi w Polsce – zagadnienia ruralisty, Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice 2008, 63.

⁹ W myśl istniejących przepisów podatkowych rolnik wynajmujący pokoje nie prowadzi działalności gospodarczej, a od uzyskanych dochodów nie musi odprowadzać podatków – Art. 21 ust. 1 pkt. 43 „Ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych”: (...) wolne od podatku dochodowego są: (...) dochody uzyskane z tytułu wynajmu pokoi gościnnych w budynkach mieszkalnych położonych na terenach wiejskich w gospodarstwie rolnym, osobom przebywającym na wypoczynku oraz dochody uzyskane z tytułu wyżywienia tych osób, jeżeli liczba wynajmowanych pokoi nie przekracza 5 (...). W wielu krajach Europy stosowana jest granica 10 pokoi lub 3–5 tzw. mieszkań czasowych. Zob. m.in. Drożdż-Szczybura M., 2007. Budynki inwentarskie w gospodarstwach agroturystycznych, [w:] Czarnecki W. (red.), Rekreacja, turystyka i agroturystyka w gospodarce przestrzennej – wyzwanie XXI wieku, WSFiZ w Białymstoku, Białystok, 335–344.

¹⁰ Przezbórska L., 2005. Przemiany gospodarstw agroturystycznych Wielkopolski w latach 1990–2003. Stowarzyszenie Ekonomistów

Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe, tom VII, zeszyt 1, Poznań, 198.

¹¹ J. Mosiej, A. Kaczmarczyk, 2006. Środowiskowe uwarunkowania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich; [w:] E. Broniewicz (red.), Stan i perspektywy rozwoju zrównoważonego, Centrum Zrównoważonego Rozwoju i Zarządzania Środowiskiem, Politechnika Białostocka, Białystok, 291.

¹² Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, 2004–2006, MRiRW.

¹³ Za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą wraz z prawami i obowiązkami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego – art. 55[3] k.c.

¹⁴ Kamiński Z.J., 2008. Współczesne planowanie..., op.cit., s. 46.

¹⁵ Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U. z 2003 r. Nr 64, poz. 592, z późn. zm.) dzieli gospodarstwa na rolne (spółki i spółdzielnie) i rodzinne (rolnicy indywidualni). Definiuje gospodarstwo rodzinne jako gospodarstwo rolne prowadzone przez rolnika indywidualnego, w którym łączna powierzchnia użytków rolnych jest nie mniejsza niż 1 ha użytków rolnych i nie większa niż 300 ha. Gospodarstwo rolne nie ma ograniczeń dotyczących jego maksymalnej wielkości.

¹⁶ Wilkin J., 2005. Rolnictwo a społeczeństwo – ewolucja funkcji i realcji, [w:] Rosner A. (red.), Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.

¹⁷ Zob. Despommier D., 2010. The Vertical Farm: Feeding the World in the 21 st Century, St. Martin's Press.

¹⁸ Zob. m.in. The Wall Street Journal 07.07.2001; „Architecture” 01.08.2001; MVRDV, KM3: Excursions on Capacities, Actar 2005; MVRDV – [www.mrvd.nl].